

Марусіна О.С.

Міжрегіональна академія управління персоналом

ІННОВАЦІЙНИЙ КОНТЕКСТ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ – НАЙВАЖЛИВІША УМОВА ПРОГРЕСИВНОГО СУСПІЛЬНОГО ПОСТУПУ

У статті обґрунтовано, що радикальні трансформації сучасних суспільств, особливо постіндустріальних, так званих перехідних (від індустріального до інформаційного типу), потребують якісно нового наукового знання, інноваційної практичної діяльності, нового за своєю сутністю фахівця й водночас нової системи управління всіма суспільними процесами.

Ключові слова: державне управління, сучасна вища освіта, інноваційний розвиток.

Постановка проблеми. У процесі вдосконалення політико-управлінських відносин успішне вирішення завдань розвитку сучасної вищої освіти докорінно змінює всю систему освіти, особливо вищої, яка в умовах глобалізації та інформатизації набуває дійсно інноваційного характеру. «Історичні зміни, що відбулися в суспільстві в останні десятиріччя, – пише відомий український філософ В. Андрущенко, – потребують поступу освітньої системи, який би забезпечив її ходу в ногу з часом, з відповіддю на виклики, які формує нинішня і прийдешня епоха» [10, с. 231].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою вдосконалення політико-управлінських відносин щодо розвитку сучасної вищої освіти займалися такі вчені, як А. Вербицький, М. Гриньова, І. Зимня, Г. Єней, В. Моторіна, О. Овчарук, О. Трофименко та ін.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз інноваційного контексту розвитку сучасної вищої освіти як важливої умови прогресивного суспільного поступу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інновації в освіті – це «процес творіння, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, у результаті яких підвищуються показники (рівні) досягнень структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно нового стану» [3, с. 338]. Якісно новий стан вищої освіти має, на нашу думку, забезпечувати: а) реальні потреби особистості в її становленні, розвитку та самореалізації; б) реальні потреби суспільства в його поступальному прогресивному розвитку.

Фактично вважається, що інноваційний розвиток в освіті, в тому числі вищій, по-справжньому з'являється із зародженням у другій половині XIX століття так званої експериментальної педагогіки [5], а щодо безпосередньо інноваційного аспекту вищої освіти, то ці процеси найпомітніше стали даватися взнаки в середині XX століття, в процесі інтенсивного розвитку ринкової економіки. У подальшому – на початку XXI століття, в умовах інформатизації суспільств, інноваційний розвиток освіти величезною мірою прискорився.

Немало фахівців, які розробляють проблеми інноваційного розвитку освіти, в тому числі вищої, вважають, що за основу інноваційного розвитку треба брати глобальний аспект функціонування людства. Так, М. Головатий, зокрема, пише: «Загальноцивілізаційні, або глобалізаційні процеси в освіті мають місце, оскільки реально дається взнаки економічна інтеграція, міжнародна мобільність людей, зростання міжнародних комунікаційних потоків, поширення та інтернаціоналізація культурних послуг (масова культура), розвиток міжнародних організацій. Саме ці та інші процеси спричинили явище, яке отримало назву «глобалізація освіти».

Інтернаціоналізація, глобалізація освіти найперше, на думку харківських учених, стосується: 1) стратегій розвитку міжнародних відносин між навчальними закладами; 2) проблем транснаціональної освіти; 3) міжнародних гарантій якості освіти; 4) регіональної й міжрегіональної кооперації; 5) інформаційних і комунікаційних технологій освіти; 6) поліпшення рівності й доступу до вищої освіти [6, с. 113]. Зрозуміло, що саме

перераховані складники обумовлюють суть, зміст, характер, практичні аспекти інноваційного розвитку вищої освіти. Відомий фахівець у сфері вищої освіти П. Скотт доречно акцентує увагу на тому, що «глобалізація – це взагалі, можливо, найбільш фундаментальний виклик, із яким зіткнулася вища школа за всю понад тисячолітню історію свого існування» [8, с. 3]. А польська дослідниця цих процесів Моніка Яворська зазначає, що система освіти сама здатна впливати на глобалізацію, формуючи лінію майбутньої культури, економіки, політику регіону, держави і світу загалом [11, с. 9]. Тобто йдеться також і про об'єкт – об'єктні відносини, взаємозумовленість, взаємовплив вищої освіти й глобалізації.

Суттєво важливо й те, що у вищій освіті у ХХІ столітті характерною тенденцією, також пов'язаною з її інноваційним характером, є динамічна зміна системи цінностей. При цьому така система все більше демонструє перехід від старої системи матеріальних цінностей, до нової, гуманістичної системи, основу якої становлять інформація та знання. На цьому роблять великий акцент такі вчені, як О. Білорус, Д. Сорос [9], О. Скаленко [8] та багато інших. Як пише українська дослідниця С. Касьянова, «освіта все більше перетворюється на відкриту систему, що здатна існувати лише за наявності активного суб'єкта. Покладатися лише на затвердження освітніх стандартів, як і наздоганяти вимоги ринку праці, ресурсно небезпечно для всього суспільства. Адже саме освіта перетворюється на своєрідний барометр реальної погоди у соціумі, пов'язаної з класичними змінами інформаційної епохи» [4, с. 66].

Інноваційний характер вищої освіти величезною мірою зумовлюється тим, що вона все більше набуває ознак полікультурності. Явище полікультурності в освіті загалом було предметом дослідження ще таких великих педагогів, гуманістів, як Г. Ващенко, В. Винниченко, Б. Грінченко, М. Драгоманов, С. Русова, В. Сухомлинський, Я. Чепіга та інші. Нині цей феномен – «полікультурна освіта» – набуває якісно нових ознак і суттєво визначає зміст, характер освіти, особливо вищої, що найтісніше пов'язана з формуванням громадянської позиції майбутнього фахівця. Полікультурна освіта, визначає українська дослідниця Н. Чернуха, ґрунтується на неупередженості, взаєморозумінні, відсутності маніпулювання, усвідомленні й згоді з різноманіттям інших культур, релігій і мов, повазі до них. За своєю сутністю полікуль-

турна освіта передбачає оволодіння особистістю системою національних і загальнонаціональних, загальнолюдських цінностей, комунікативних та емпіричних умінь, що дають їй змогу здійснити міжкультурну взаємодію й постійно виявляти розуміння особливостей інших культур, зокрема толерантність стосовно інших націй, національностей, носіїв інших культур.

В узагальненому плані моделі управління освітою загалом і вищою освітою безпосередньо історично формувалися й виглядають так:

1. На початку ХХ століття, фактично в індустріальну епоху суспільного розвитку, моделі управління освітою базувалися на критеріях економічної й педагогічної ефективності:

а) моделі економічної ефективності – це моделі класичного адміністративного управління освітою, коли заклади вищої освіти здебільшого розуміються як специфічні закриті системи;

б) моделі психологічної ефективності. Тут домінуючими були принципи біхевіоризму, а навчальні заклади вже розглядалися як напівзакриті системи.

У 70–80 роках ХХ століття сформувалися моделі управління освітою, які базувалися на критеріях гнучкості, релевалентності. Це своєрідні теорії розвитку, управління розвитком. Заклади вищої освіти вже розглядалися як відкриті, адаптивні системи, функціонування яких обумовлене конкретними суспільними ситуаціями. Коли ведуть мову про релевалентність системи управління, то систему, якою керують, розглядають як багатоелементну, де тісно взаємодіють окремі її складники;

– централізована модель управління освітою в колишньому СРСР, у країнах так званого соціалістичного табору. За цією моделлю освіта розглядалася головним чином як виробничий процес.

2. У кінці ХХ століття сформувалися дві основні моделі управління освітою, в тому числі вищою, – централізована й децентралізована:

а) централізована. Нині такі системи досить успішно функціонують у Франції, Японії, Італії, Нідерландах, в інших країнах. За таких систем більшість організаційно-управлінських функцій управління освітою зосереджується в Міністерствах освіти (назви цих міністерств різні – науки й освіти; освіти, молоді і спорту тощо);

б) децентралізована система управління освітою. Найяскравіше така модель управління виглядає в США, де державне управління освітою найбільше сконцентровано в руках регіональних і місцевих влад (влад штатів).

Є немало й так званих особистісних класифікацій моделей систем освіти й управління нею. Американський дослідник Д. Тейлор, наприклад, уважає, що існують такі моделі: модель «державо-контролер», «державо-наглядач», «ринкова модель» управління тощо. А відомі голландські дослідники цієї проблематики А. Горницька та Т. Маасен доводять, що таких моделей загалом існує всього чотири, а саме: «раціональна держава-суверен», «контрольно-плюралістична держава», «інституційна держава», модель «класичної ліберальної держави».

Що є певною мірою спільним, інтегративним для вищезгаданих та інших моделей управління в освіті й управління самою освітою? Ідеться про методи управління, хоча серед фахівців і відсутня досить єдина точка зору щодо класифікації таких методів, а також того, які з них варто розглядати як основні чи другорядні (допоміжні). Якщо спробувати звести такі методи до певної єдності, то вони виглядають так: економічні; організаційно-адміністративні; соціально-психологічні; соціального регулювання тощо.

Є велика потреба, врешті, глибокого аналізу моделей (систем) управління закладами вищої освіти безпосередньо. Згідно з раніше наявними й тими, що розвиваються сьогодні, системами управління в закладах вищої освіти, виділяють декілька таких систем, а саме: авторитарна, адміністративна; дивізійна; інноваційно-демократична. Викладемо їх специфіку:

а) авторитарна система управління. Така система може мати місце й бути досить принагідною на етапі початкового становлення ЗВО, формування його колективу, напрацювання певного досвіду навчання та професійної підготовки фахівців. З часом, однак, така форма управління виявляється суттєвим гальмом у розвитку ЗВО. Таке управління можна назвати ще «управління за цілями». «Фактично керівник будь-якого підрозділу, – пише Т. Мостенська, – отримує планове завдання, виходячи з необхідності виконання завдань вищої ланки». Таку концепцію (авторитарного управління) вперше ґрунтовно опрацював П. Друкер. Її основу становить відоме «дерево цілей організації», де всі структури такої організації чітко взаємно підпорядковані одна одній;

б) адміністративна система управління. У чистому вигляді такого управління не існує. Воно завжди пов'язане із застосуванням певних нормативних актів (постанов, наказів, розпоряджень тощо). Їх називають ще організаційно-

розпорядчими й поділяють на регламентаційні, розпорядчі та нормативні. Перші пов'язані з розмежуванням окремих елементів системи. Другі – розпорядчі – відображають відповідне використання організаційних зв'язків, їх поточне коригування (постанови, накази, рішення). Треті – нормативні – це своєрідне доповнення до регламентаційних і розпорядчих, використовуються з метою забезпечення стабільності функціонування організації. Нормативні методи безпосередньо пов'язані з певними стандартами, лімітами, нормами, класифікаторами, без них фактично неможливо впорядкувати роботу будь-якої структури, організації;

в) дивізійна система управління. Це – своєрідне поєднання оригінальних ланок, які мають відповідну свободу дій, однак управляються централізовано. Ефективність функціонування такої системи досягається за рахунок децентралізації освітнього процесу за напрямками й централізованого оцінювання результатів роботи, гнучкості й адаптації до змінного середовища, диверсифікації за напрямками освітнього процесу в ЗВО, орієнтації на оперативне прийняття рішень, утворення таких організаційних умов, що забезпечують необхідний міждисциплінарний підхід, орієнтують на освоєння нових напрямів і технологій навчання. Указана система управління безпосередньо зорієнтована на забезпечення належної якості освіти. «По-перше, – пише Т. Лукіна, – воно (управління якістю освіти – О. М.) має забезпечити якість усіх параметрів освітнього процесу й освітньої підготовки випускника навчального закладу як кінцевого результату діяльності системи освіти, задовольнивши його освітні потреби. По-друге, повинно забезпечити максимально ефективне використання капіталовкладень і ресурсів і результативне функціонування системи освіти як соціальної системи»;

г) інноваційно-демократична система управління вищою освітою нині лише формується, а тому належного обґрунтування, пояснення ще не має. Під нею розуміємо систему, яку можна отримати за рахунок: а) оптимальної самостійності й самоврядності ЗВО та системи вищої освіти; б) максимального впровадження інноваційних систем і методів навчання; в) щонайтіснішого зв'язку ЗВО, системи вищої освіти із сучасним народним господарством.

Полікультурність у вищій освіті набуває все більшого значення за тієї обставини, що більшість суспільств стають, по суті, все більш багатонаці-

ональними, багатоетнічними, відмічає в монографії І. Бахов [1].

Висновки. Отже, з огляду на викладене вище, можемо резюмувати таке:

1. Сучасна вища освіта у світі, в Україні безпосередньо радикально трансформується в умовах потужних глобалізаційних, інтеграційних процесів. Ці трансформації стосуються суті, змісту,

характеру й соціального призначення вищої освіти, її практичного здійснення.

2. Подальше вдосконалення, підвищення соціального статусу, рівня вищої освіти неможливе без відповідного її інноваційного оновлення. Таке оновлення має глобальний і національний характер, але головним чином відбувається на рівні вищого навчального закладу, має свою специфіку й характер.

Список літератури:

1. Бахов І.С. Освіта у європейському полікультурному середовищі. Становлення і розвиток української державності: зб. наук. праць / МАУП. Київ: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2018. 498 с.
2. Головатий М.Ф. Цивілізаційні та національні вектори освітнього процесу України у сучасну добу. Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку / МАУП. Київ: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2010. 161 с. С. 5–10.
3. Romanenko Y.A., Chaplay I.V. Sustainable economic growth of the small and medium businesses in Ukraine on the basis of innovation development of diversified economy. Науковий вісник Полісся. 2016. № 3. С. 134–139.
4. Касьянова С.П. Змінний характер цінностей системи освіти постіндустріального суспільства. Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку / МАУП. Київ: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2010. 161 с. С. 63–66.
5. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Київ: Знання, 2005. 421 с.
6. Курс лекцій по соціології образования: учеб. пособ. для высш. учеб. заведений / Нар. укр. акад.; под общей ред. В.И. Астаховой. Харьков: Изд-во НУА, 2003. 424 с.
7. Скаленко О.К. Глобальна інформаційна основа управління процесами світового розвитку. Діалог цивілізацій. Київ, 2014. 399 с.
8. Скотт П. Глобализация и университет. Вестник высшей школы «Alma Mater». 2000. № 4. С. 3–8.
9. Сорос Дж. Кризис мирового капитализма. Открытое общество в опасности / пер. с англ. Москва, 1999. 512 с.
10. Ціннісний дискурс в освіті в епоху глобалізації та інформаційної революції. Вибрані публікації представників наукової школи академіка АПН України, доктора філософських наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України Віктора Андрущенка. Київ: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 2009. 350 с.
11. Яворська М. Гармонізація адміністрування у сучасному вищому навчальному закладі: відповіді на виклики часу: монографія. Київ-Лодзь: «Центр учбової літератури», 2017. 288 с.

ИННОВАЦИОННЫЙ КОНТЕКСТ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОГО ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ – ВАЖНОЕ УСЛОВИЕ ПРОГРЕССИВНОГО ОБЩЕСТВЕННОГО РАЗВИТИЯ

В статье обосновано, что радикальные трансформации современных обществ, особенно постиндустриальных, так называемых переходных (от индустриального к информационному типу), требуют качественно нового научного знания, инновационной практической деятельности, нового по своей сути специалиста и одновременно новой системы управления всеми общественными процессами.

Ключевые слова: государственное управление, современное высшее образование, инновационное развитие.

INNOVATIVE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF MODERN HIGHER EDUCATION IS A MORE IMPORTANT CONDITION FOR PROGRESSIVE SOCIAL PROGRESS

It is substantiated that radical transformations of modern societies, especially post-industrial, so-called transitional ones (from the industrial to the informational type) require qualitatively new scientific knowledge, innovative practical activity, new in its essence of a specialist and, at the same time, a new system of management of all social processes.

Key words: state administration, modern higher education, innovative development.